

Pethő Sándor

Lovag, Halál és Ördög

Hangjáték két részben

II. rész: Haláltánc

1. jelenet. Bázel, Jensen házának fogadószobája, 1893 ősze

OVERBECK: (*felháborodottan*) Ennyi megalázás után most még a nevéől is megfosztja! (*enyhe undorral a vezetéknevet hangsúlyozva*) Elizabeth Förster-Nietzsche!

JENSEN: A német törvények szerint sajnos joga van ehhez, Overbeck! Hiszen ő is született Nietzsche. Nekem is ízlésem ellen való, hogy Fritz nevét a sajátjában annak a szerencsétlen tökfilkónak a nevével köti össze, de őszintén szólva, nem ez, ami legjobban aggaszt.

OVERBECK: Mi lehet ettől a gyalázattól rosszabb?

JENSEN: Úgy tudom, hogy Elisabeth arra készül, hogy ügyvédi úton visszaszerezze Fritz még kiadatlan kézíratait. Arra hivatkozik, hogy leltárt kell felvenni a hagyatékról, hogy a gyámok, Fritz anyja és egyik Oehler nagybátyja tisztán lássanak. Talán tudja, hogy ezeknek az anyagoknak jelentős része Fritz közeli barátjánál, Peter Gastnál van. Mindketten tudjuk, hogy Gast – vagy ahogy Fritz jobb napjaiban nevezte, *maestro Pietro* – nem valami nagy szellem, de ép erkölcsi érzékű ember. Ráadásul Nietzschének talán leghűségesebb barátja, mellesleg az egyetlen ember, aki Fritz kézírását folyékonyan tudja olvasni. Lehet, hogy mindkét szempont közrejátszott abban, hogy Fritz utolsó kiadója, Naumann őt kérte fel az összkiadás előkészítésére. Gondolom, Elisabeth tudtával. A bökkenő csak az, hogy Naumannak a törvényesen kijelölt gyámok beleegyezése nélkül nincs jogalapja az összkiadás elindítására. Mire következtet mindebből, barátom?

OVERBECK: Arra, hogy Naumannak előbb-utóbb meg kell egyeznie a törvényes gyámokkal.

JENSEN: Így van. Ugye azt is kitalálja, hogy a tárgyalásokon a beteg ápolásával elfoglalt anyát és a jóhiszemű falusi lelkészt, Oehler urat ki fogja képviselni?

OVERBECK: Csak nem azt akarja mondani...?

JENSEN: Ez még nem minden. Ha ugyanis Elisabeth veszi kezébe az ügyek intézését, miért elégedne meg a másodhegedűs szereppel? Úgy ismeri őt, mint aki anyjának és nagybátyjának szeretné kikaparni a zsarátnokból a gesztenyét?

OVERBECK: Fritz édesanyja soha nem fog beleegyezni, hogy a kiadási jogok Förster asszony kezébe kerüljenek! Erről én gondoskodom!

JENSEN: Legyen igaza, kedves barátom! Annyi bizonyos, hogy Gastot nehéz lesz teljesen kihagyni, hiszen a gyámok feltétlen bizalmát élvezi. Hacsak... (*elgondolkozva*) olyan helyzetet nem teremtenek számára, ami erkölcsileg lehetetlenné teszi, hogy a vállalkozásban részt vegyen. (*elgondolkodva*) Ha jobban meggondolom, lehet, hogy ez már meg is történt. Förster asszony ugyanis bizalmas információim szerint, a *jogörökösök nevében és érdekeit szem előtt tartva*, olyan instrukciókat adott Gastnak, hogy *bizonyos sajnálatos* eseményekre, így például a Nietzsche és Wagner közötti konfliktusra, nem lenne szerencsés egyetlen kötet előszavában sem kitérni. Ez ugyanis veszélyeztetné Wagner feleségéhez fűződő *barátságát*. Az *Antikrisztust* teljesen kihagyásra ítélte, arra hivatkozva, hogy sérti az istenkáromlást tiltó törvényt. Sőt, egyenesen arra kérte Gastot, hogy *senkinek*, még véletlenül se szóljon ennek az írásnak a létezéséről.

OVERBECK: Mivel ennek a műnek egy példánya az én birtokomban van, és ezt a tényt én soha nem hallgattam el, ezzel engem is hazugságba kever! Gast nem mehet bele ilyen nemtelen alkuba legjobb barátja hagyatékát illetően! Az ő pozíciója jobb, mert ő rendelkezik a kéziratok többsége felett.

JENSEN: Csakhogy a törvény nem mellette áll! Ne kergessünk délábokat, Jensen! Gast, ha rossz lelkiismerettel is, de ki fogja szolgáltatni a kéziratokat Förster asszonynak, és sértődötten ugyan, de kiszáll a szerkesztés munkájából. Ha ugyan már meg nem tette.

OVERBECK: Ez szabad utat nyit a legszélsőségesebb Nietzsche-hamisítások előtt!

JENSEN: Így igaz. Ha Elisabeth kezébe kerülnek a kiadási jogok és a kéziratok, olyan Nietzsche-képet mutat majd a világnak, amilyen az ő érdekeinek leginkább megfelel. Anélkül, hogy valaki ennek valóságtartalmát ellenőrizni tudná. Azt hiszem abban egyetértünk, hogy a szerkesztés feladata meghaladja Förster asszony intellektuális képességeit. Mindezek után egyetlen kérdés marad megválaszolatlanul...

OVERBECK: Kivel helyettesíthető Gast?

2. jelenet. Naumburg, 1893 ősze, a Nietzsche család házának verandája

FRANZISKA NIETZSCHE: Kerüljön csak beljebb, Carl! Amióta megnyílt az archívum, jóval szűkösebben vagyunk... de talán itt a verandán megfelelő lesz. Ide menekítem Fritzet is a Lisbeth látogatói elől. *(kifelé)* Alwine kérem, hozzon nekünk egy teát!

JENSEN: Fritz állapotában egyetlen orvos sem tanácsolná, hogy nem kívánt látogatók zaklassák.

FRANZISKA NIETZSCHE: Nem is hozzá, inkább Lieschenhez jönnek. Ahogy mondani szokta, ő lett szegény beteg bátyja órangyala. Amióta megjelent a könyve, *A fiatal Nietzsche*, valóságos zarándoklat indult meg ide. Olvasta a könyvet? Biztosan olvasta. Nem, kérem, ne mondja el a véleményét! Ha Naumburgban megtudják, hogy Lisbeth itt van, az egész város lázban ég. Néha napokon keresztül állnak sorba a házunk előtt a rajongók, hogy Lisbeth írjon valami személyre szólót az ő példányukba. Ha pedig már itt vannak, ugye... miért is ne vethetnének egy pillantást a „beteg filozófusra”? Én pedig mit tehetek? Eleven falként állok a kíváncsiskodók és szegény beteg fiam közé. Amíg élek, akadályozni fogom, hogy a fiamból kiállítási tárgyat csináljanak.

JENSEN: Úgy hallottam, hogy a sikeren felbuzdulva Förster asszony újabb kötetet tervez.

FRANZISKA NIETZSCHE: Ó, hogyne! Most éppen az anyaggyűjtésre készül. Azokat a helyeket akarja végiglátogatni, Sils-Mariától, Nizzán, Genuán át Torinóig, ahol Fritz vándoréveiben megfordult. A házunk egyre inkább egy postaállomáshoz hasonlít. Jönnek-mennek a levelek. Azoknak a luxusszállodáknak az igazgatói, akik megneszelték Lisbeth tervét, St. Moritztól Rómáig egymással versengve küldik neki a kedvezőbbnél kedvezőbb ajánlatokkal teli meghívókat. Nekik dicsőség, hogy Nietzsche húga náluk száll meg. *(rövid szünet)* Szegény Fritznek soha nem futotta harmadosztályú panzióknál és hónapos szobáknál drágább helyekre a nyugdíjából.

JENSEN: És az összkiadás ügye hogy áll? Úgy tudom, hogy ön a jogörökös, asszonyom. Ha Förster asszony bármilyen lépésre szánná magát, ezt az ön beleegyezése nélkül nem teheti.

FRANZISKA NIETZSCHE: Én nem vagyok elég okos ezekhez a dolgokhoz, Carl. El *kell* hinnem mindazt, amit Lieschen mond. Ő is a gyerekem. Csupán annyit tudok, hogy Elisabeth elégedetlen volt Gast úr szerkesztői munkájával, s helyette dr. Koegelt, illetve bizonyos dr. Zerbst urat nevezte meg az összkiadás szerkesztőjének.

JENSEN: Dr. Koegel? *(borúsan)* Azt hiszem, ismerem a fiatalembert.

FRANZISKA NIETZSCHE: Lieschen szerint kitűnő filológus. Verseskötete is jelent meg, és meséket is ír. Méltó lehet Fritz szellemi örökségének gondozására. Lisbeth kérésére összeállított egy harminchat oldalas listát, melyben felsorolja a Gast úr által – a szerkesztés során – elkövetett hibákat.

JENSEN: Attól tartok, asszonyom, ha ugyanarról a személyről van szó, aki a *Deutsche Rundschau*-ban Fritz feltételezhető szándékaival és ízlésével ellentétes módon közreadott néhány kéziratban maradt, kidolgozatlan Nietzsche-írást...

FRANZISKA NIETZSCHE: ...igen, igen. Elisabeth maga kérte erre! Büszkélkedett is vele, hogy milyen magas honoráriumot kaptunk ezekért az írásokért.

JENSEN: ...akkor az összkiadás ügye tényleg a talán nem elég alapos, de legalább jószándékú Gast helyett egy nagyvilági, de inkább az iparban, mint a könyvkiadásban otthonos szerencselovag kezébe került. Utólagos engedelmével, az ügyvédem segítségével tájékoztam néhány, a kiadással kapcsolatos pénzügyi adatról. A kiadói szerződés szerint Fritz művei olyan példányszámokban fogynak, hogy a kiadó az utolsó három évben, 1894-ig, évente 4000, azaz a jövő évvel bezárólag összesen 1200 márka honorárium kifizetésére vállalt kötelezettséget. Természetesen az eladott példányok száma után járó részesedéstől függetlenül.

FRANZISKA NIETZSCHE: Hiszen ez egy egész vagyon! Soha nem volt ennyi pénzünk!

JENSEN: *(folytatja)* Ebből évi 2800 márka fizetés Koegelt illeti meg. A fennmaradó évi 1200 márka, vagyis valamivel kevesebb, mint Koegel éves fizetésének fele, ön és a gyámságot ön mellett ellátó dr. Adalbert Oehler rendelkezésére áll a gyámsággal járó feladatok fedezésére. A további, Förster asszony rendelkezésére álló forrásokról e pillanatban nincs pontos adatom. Ezért bármit mondanék, alaptalan vádaskodásnak tűnhetne.

FRANZISKA NIETZSCHE: Ezzel azt akarja mondani, Carl...?

JENSEN: Semmit nem akarok mondani, asszonyom. A tudomásomra jutott tények bizalmasak, s kérem, hogy kezelje is úgy őket.

FRANZISKA NIETZSCHE: *(elgondolkodva)* Évi 1200 márka... Fritz bázeli egyetemről kapott nyugdíjával együtt, ha szűkösen is, de elegendő a fenntartásunkra. Engem valami más zavar ebben a dologban, Carl. *(rövid habozás után)* Most én kérem a diszkrécióját.

JENSEN: Rendelkezzék velem, asszonyom!

FRANZISKA NIETZSCHE: Tudja jól, Naumburg kisváros. Az a tény, hogy Lisbeth napokat tölt kettesben az archívumban zárt ajtók mögött dr. Koeggel, miközben dr. Zerbstet mindenféle, még nekem is átlátszó ürüggyel távol tartja... hogy is mondjam... előbb-utóbb híresztelésekre adhat okot.

JENSEN: *(elképedve)* Úgy érti, asszonyom...?

FRANZISKA NIETZSCHE: Lisbeth negyvennyolc éves és özvegy. A fiatalember majdnem fele annyi idős. Mit gondol...?

JENSEN: A jó ízlés keretei megtiltják, hogy erről gondolkodjam, asszonyom. Ennek ellenére engedjen meg egy utolsó bizalmas kérdést! Fritz betegségének jelenlegi fázisában mit tud minderről?

FRANZISKA NIETZSCHE: Azt hiszem, szinte semmit. A maga világában él. Naphosszat mereng, mosolyog, néha dúdolgat. Előfordul, hogy percekre, néha órákra *majdnem* a régi önmaga. Talán maga is így látja majd. A minap egy ilyen pillanatában vittem el a fotográfushoz, hogy csináltassunk egy közös képet magunkról. Nézze, itt van! Mikor megláttam, kis híján elsírtam magam. Pedig a legjobb ruhájába öltöztettük. Mondja, Carl, de Isten színe előtt őszintén, mit lát?

JENSEN: *(megrendülten)* Szerencsétlen, drága barátom! Úgy áll ön mellett, mint aki azt sem tudja, mi történik körülötte. Ernyedt kézzel, szinte a kalapján át kapaszkodik ebbe a világba. A fotográfus félprofilba fordította. Talán azért, hogy így kevésbé látszon az arcán a betegség előrehaladtával egyre terjedő viaszos fásultság. Ön szembenéz a masinával. Egy madárcsontú, megtört, de még daccal a világba pillantó idős hölgy, fekete ruhában. Robusztus, majdnem magatehetetlen gyermeke szinte védelmet keresően kapaszkodik a karjába. Századvégi *piéta*.

FRANZISKA NIETZSCHE: *(sírásba forduló hangon)* Ez marad belőlünk. Ez maradt belőlem, *(keserűen)* a hívei által angyalinak nevezett Carl Ludwig Nietzsche egykor büszke, fiatal hitveséből.

(rövid szünet)

Úgy hallom, véget ért Fritz délutáni pihenése. Alwine most segíti be a kerekesszékebe. Hamarosan itt lesz. Azt hiszem jobb, ha kettesben hagyom magukat.

3. jelenet. A helyszín ugyanaz, mint az előző jelenetben. Az időpont valamivel később

NIETZSCHE: *(fásulttan)* Igazi boldogság, hogy ismét látlak, apa. Nemrég találkoztunk, emlékszel?

HANG (3): *Emberi mércével mérve, majd fél évszázada volt, Fritzchen. De vajon jelent-e még kettőnknek bármit is bármilyen emberi mérce?*

NIETZSCHE: 1850. január 9-én történt. Eljöttél Joseph öcsémért. Éjszaka felnyílt a sírod, zúgott a röckeni templom orgonája, bejöttél a házba, és egy takaróba bugyolált kisgyerekekkel visszazálltál a sírodba. Ma is hallom azt a hangot, ahogy a sírkő visszacsúszik a nyílásra. Bo...bo...bor...borzasztó. Mi...mi...mintha az a... a...agyad rá...ráspolyoznák! Másnap Joseph meghalt. *(rövid szünet, vádlóan)* Te miért haltál meg olyan korán? *Ezért* gyűlöltelek, nem azért, mert Josephet vitted magaddal helyettem, engem pedig itt hagytál...*(halkan, bizalmasan)* ezeknek... pe... pe...pedig t...te szü...szültél... azon a he...hegyen... *(gondolkozik)* Ne... ne... nem em...em...lékszem a ne...ne...nevére...

HANG (3): *Sosem azt vesszük el, kisfiam, akit szeretnénk, hanem azt, akinek az ideje lejárt. Előtted sokan vannak még.*

JENSEN: Carl vagyok, Fritz. Carl Jensen, a röckeni parkból. Ahol telente fél-tünk a tölgyfákon gubbasztó varjaktól.

NIETZSCHE: *(értetlenül)* Carl...? Carl... *(felélenkül)* Süteményt hoztál, Carl? Ha elvitted az öcsémet... legalább süteményt hozz nekem...

JENSEN: Hoztam, Fritz. Elolvastam a torinói írásaidat is. Van bennük valami, amit nem értek...

NIETZSCHE: Torino...? Nagyon hideg volt. Az ut...ut...utolsó ci...cipőm talpa is k...ki...kilyukadt... másra nem emlékszem...Torino... Volt ott... egy t...tó. És egy f...f...furcsa a...a...alakú sz...sz...szikla, ugye?

JENSEN: Nem Fritz. Az Svájcban volt. Sils-Mariában. A Silvaplana-tó és a Surlei szikla. Éppen erről szeretnék kérdezni.

NIETZSCHE: 1881 augusztusában jártam ott először. Ö...ö...örök...

JENSEN: Igen. Az örök visszatérés! Ahogyan a torinói jegyzetekben írtad! Mit jelent az örök visszatérés gondolta? Elárulod nekem, Fritz?

NIETZSCHE: Minden meghal... minden, Carl Jensen. Még Lou is meghalt... A Szent Péter bazilika kupolája alatt... egy hűvösen izzadó, bemutatkozásra nyújtott női kéz... 1881 őszén... Az idegen akcentussal beszélő orosz lány hangjával száz, ezer, vagy ötezer éve köt egybe valami titokzatos rokonság. Megjelöltük egymást az idő egy régebbi pontján, és most tétován ismerünk rá egymás lelkében a jelre. Ha megérintjük egymás jelét, az nagyon fáj... Azért létezőnk, hogy kezet nyújtsunk egymásnak.

HANG (2): *Találkozás vagy búcsú, nem egyremegy, Nietzsche? Ne ábrándozzon, barátom! Élek. Féktelenül és megbotránkoztató harsánysággal élek. És szabadon, teli marokkal szórom a körülöttem lévőkre az örömet és fájdalmat. Az élet bizony még a rossz házassági ajánlatok után is szép. Ezt még a legutolsó kereskedő és legbecstelenebb bankár is tudja. Kitalálja, miért? Azért, mert ők valamilyen célért élnek, Nietzsche. Lehet, hogy csak a maga által megvetett pénzért, sikerért, szerelemért. De v a l a m i é r t. És nem magukból és maguknak, mint magafajta gondolataik pókhálójába csavarodott, sápatag filoszok.*

NIETZSCHE: ...és. A k...ka...katonák is meghaltak... 1870. augusztus 9-től október 21-ig szanitéc voltam a háborúban... Hullákat szedtem össze a csatatéren. Az apám is hullá... pedig az istenek nem halnak meg... Thuküdidész azt írja, hogy az athéni pestisjárvány idején a szegényeknek nem volt pénzük a halottaik eltemetésére. Ezért i...id...idegenek halotti máglyáira dobálták őket... *(sírásba csukló hangon)* Látod, Carl, Je...je... jensen! I...i...ilyenek az emberek... Az istenek ugye soha nem tennének ilyet?

JENSEN: Nem tudom. Fritz. De bocsáss meg nekik! Hiszen ők csak emberek!

NIETZSCHE: *(sír)* Mi...minden rend fe...felborult kö...körülöttünk... Ezért nem látjuk..., n...n...nem látjuk...a vi...visszatérést... sem. F...félek, hogy valami nagyon rosszra születtem...

JENSEN: A legnagyobb feladatra születél, amit csak emberi váll elbír. Csak te mondhatod el nekünk a visszatérés titkát, Fritz! Tedd meg, kérlek!

NIETZSCHE: Nagyon régen beszélt erről egy hang. Sils-Mariában, 1881 augusztusában...

HANG (1): *A felismerés helyére érteztél. A szikla, ez az öreg porhóval behintett csúcsú tóparti piramis lesz a beavatásod helye. Elérkezett a pillanat. Most teljesül a naumburgi öreg tölgy alatt egykor megfogalmazott kívánságod. Láss hát, istenként, ahogyan mi látunk!*

NIETZSCHE: Minden élő és halott anyagban istenek laknak. Épp úgy, ahogy Hérakleitosz mondta. Istenként látni annyi, mint ezt felismerni. Ezért semmi, soha nem halhat meg. Még akkor sem, ha a létezés körforgásában időről időre alakot cserél. Te homályos, vén epheszosi, honnan tudtad mindezt?

HANG (1): *Minden korban vannak olyanok, akik tudják. Néha Hérakleitosznak hívják őket, néha máshogy. Most talán éppen egy régen halott röckeni lelkész nevét viselik. Más korokban majd másokét.*

HANG (3): *(szemrehányóan)* A megvilágosodás mindig személyes, Fritz. Nem ezt tanítottam neked már gyermekkorodban?

NIETZSCHE: Igazad volt, apa. Az apáknak minden fontos kérdésben igazuk van, ha már halottak.

HANG (1): Amit most látsz, egyedül te látod. Tíz, húsz, vagy száz év múlva a Surlei szikla és a Silvaplane-tó ugyanebben a fizikai formájában másnak, más isteni alakját mutatja majd, ha lesz még halandó szem, amely mindezt megpillantani képes. Ne szégyellj, hogy a felismerés öröme zokogásba fojtja a hangod. A szellemed már kész, de a lelked még nehezen viseli a látványt. Valóban minden örök körforgásban visszatér. Te is. Hidd el, a beavatás sziklája megőrzi a könnyeid, és egyszer, ha te már jelenlegi alakodban nem leszel, egy másik kiválasztott szemében azokról is újra visszaverődik majd a napsugár.

NIETZSCHE: ...a könnyeim is... visszatérnek. A visszatérés a sziklában van elrejtve... És a tóban... a fában... mindenben... el... van rejtve. (rövid szünet) Emlékszel a lovagra, Carl Jensen? Egy csúnya emberforma alak kíséri, szarvakkal a homlokán. És egy másik, akinek állatfeje van, és szigonyt tart a kezében. Folyton a lovag nyomában jár.

JENSEN: Ez a te Dürer-metszeted, Fritz!

NIETZSCHE: (dühös hangulatváltással) Nem! Ezek mind igaziak! Az ördög és halál. Ők jönnek állandóan utánam a labirintusban. Ha tükörbe nézek, ott látom a hátam mögött őket.

JENSEN: Félelmet okoznak neked?

NIETZSCHE: F...f...félelmet. A h...h...halál h...h...haragszik ránk. Azért, mert megszülettünk. T...t...udod, hogy... a l...l...lét nagy egészéből k...k...kiválni... bűn?

JENSEN: Elmagyaráznád ezt nekem, Fritz?

NIETZSCHE: M...m...minden, ami egyedivé válik, m...m...megtöri a lét örök egységét. A sz...sz...születés is. A h...h...halál visszatérít az egységbe. (normálisra váltó hangon) A születéssel újra és újra ellopunk egy darabot a létezés egységéből. Ahogyan a gonosz törpék elrabolták a Rajnától a gyűrűt. Pedig a gyűrű a Rajnáé, ezt jegyezd meg jól, Carl Jensen. Míg vissza nem kerül jogos tulajdonosához, az istenek pusztulásra vannak ítélve ebben a világban a tolvaj és kisszerű törpékkel szemben. A halál tudja, hogy elraboltunk magunknak a lét egészéből egy kicsi részt. Azért vár ránk a labirintus mélyén, hogy helyreállítsa az egységet. (váltás, visszacsúszik) É...é...én sokat sétálok esténként a mamával. Néha Genuáig is elmegyünk. És Sils-Mariába... Ülök a genuai kikötő vasbakján, nézem a tengert és sírok. Nem csak azért, mert fáj a szemem a vízről visszatükröződő erős fényben. Örömben, hogy megadatott nekem, hogy az istenek szemével láthassam ezt a világot... Mert a világ eddig élt legnagyobb tanítója lehetek... Tudod milyen illata van Sils-Mariának, Carl?

JENSEN: Még soha nem jártam ott, Fritz.

NIETZSCHE: A hegyek hűvös szuszogását érzed ott. Mintha az istenek lélegeznének körülötted. Gy...gy...gyanta és porladó barna tűlevelek... fa... sok fa... elszorul a torkom, ha érzem az illatukat... fájdalomban, hogy az elsárgult levelek már halottak. És ...ö...ö...örömben..., mert tudom, hogy jövőre majd újra visszatérnek... Sils-Mariának keserű, de tiszta illata van. Mint Lou hajának és szellemének... ez mindig megrikat... (*váltás*) De miért sírnánk, nem igaz, Carl Jensen?... Hiszen boldogok vagyunk... Hamarosan vacsorázunk. Kakaót és... (*keresi a szót*) ...és...

JENSEN: ...kalácsot, Fritz?

NIETZSCHE: ...kalácsot... (*felderülve*) és süteményt... Csokoládésat.

4. jelenet. Bázél, 1895 nyara, Overbeck egyetemi dolgozószobája

OVERBECK: Rosszabb híreket nem is hozhatott volna Naumburgból, barátom! Nem hiszem, hogy dr. Koegel alaposabb filológus, mint Gast, ráadásul jellemtelen szerencselovag. Ha tényleg bizalmas viszonyban van Förster aszszonnyal, féltő, hogy a kiadással kapcsolatos minden kívánságát habozás nélkül teljesíteni fogja.

JENSEN: Semmi kétség, hiszen kettős kötésben él. Elisabeth nemcsak a szeretője, hanem a kenyéradója is. Ami pedig Fritz betegségét illeti...

OVERBECK: Lát valamilyen javulást?

JENSEN: Sajnos ellenkezőleg. Nietzsche állapota ijesztően leromlott. Gondolkodásának koherenciája érezhetően tovább bomlott. Mondatai egyre ritkábban következnek egymásból. Világos és deliriózus pillanatai átmenet nélkül váltják egymást. Vizuális és akusztikus percepciós zavarai vannak. Egojának diasztoleja és szisztoleja gyors egymásutánban váltja egymást.

OVERBECK: Bocsásson meg, barátom, de a szaknyelv...

JENSEN: Elnézést. Képzeldik, hangokat hall, megelevenednek a Dürer-metszet alakjai számára. Az egyik pillanatban a legrosszabbra kiválasztott szerencsétlennek, a másikban a világ isteni tanítójának hiszi magát. Mindez az izmok mennyiségének csökkenésével, a mimika torzulásával, a beszédképesség romlásával szomorú módon igazolja, hogy dr. Wille jénai vizsgálati eredményei mellett az én diagnózisom is helyes volt. Fritz paralízisének utolsó szakasza Torinóban nagyjából egy időben indult egy súlyos és irreverzibilis személyiségtorzulással, aminek oka... (*erőt gyűjtve*) valóban a tudathasadás.

OVERBECK: Ez mit jelent pontosan?

JENSEN: Azt jelenti, hogy a saját személyiség valamilyen, feltehetően gyermekkorban elszenvedett sérülés hatására, alternatív személyiséget vagy személyiségeket hoz létre. Ez utóbbiak segítenek elviselni azokat a nehézségeket, melyekkel ő maga nem tud megküzdeni.

OVERBECK: Dionüszosz... Antikrisztus... Az üres szobában önmagával folytatótt gyilkos hangú perlekedések... Isten legyen irgalmas hozzánk! Egy elmebeteg zseni, akinek munkái egyre inkább egy maroknyi pénz és hírnéves szélhámos kezébe kerülnek! Kérem, mondja, hogy téved! Vagy legalább azt, hogy szegény Fritz már nem érzékeli mindazt, ami körülötte folyik!

JENSEN: Szerencsére egyre kevésbé érzékeli. Napjait a kerek székében vagy a pamlagon tölti. Bár a betegség természetéhez hozzátartozik a spontán *remissio*, azaz a világos pillanatok hosszabb-rövidebb megjelenése, Fritz olyan úton indult el, melyen egyre kevésbé tudjuk követni. Az, hogy beszélgetésünk során értelmes mondatokat *is* tudtam vele váltani, sajnos nem teszi érvénytelenné a diagnózis helyességét.

OVERBECK: (*kétségbeesetten*) Akkor a csapda bezárult. A konc a marakodó hiénák elé vettetett. Még pár év, és néhányunkon kívül senki sem fogja tudni, hogy *valójában* ki volt Nietzsche. (*kis gondolkodás után*) Maga azonban talán még segíthet, professzor!

JENSEN: Én? Bár tehetném! A betegség előrehaladását senki nem tudja feltartóztatni. A következő fázis a pszichomotoros funkciók lelassulása, például a nyelési nehézségek megjelenése lesz. Ez azt eredményezheti, hogy a beteg... Legyen erős, barátom! Akár evés közben is megfulladhat.

OVERBECK: És a Nietzsche által életre hívott magánmitológia megfejtése? Az egyetlen szolgálat, amit még tehetünk neki?!

JENSEN: Tudja, hogy korábban magam is gondoltam erre. A leépülés gyorsasága miatt azonban azt hiszem, már ez is csak részlegesen lehetséges. Fritz egy sor ősi szimbólumot használt a beszélgetésünkben. Labirintusról, tükörről beszélt. Az első a lélektan nyelvére fordítva a tudatalatti világára utal, a második arra, hogy ez mennyire tükrözi a betegnek önmagáról alkotott képét. Fritz esetében tudatos énről egyre kevésbé beszélhetünk. Kísérletet tehetünk az általa használt szimbólumok értelmezésére, de a betegség végső kimenetelét tekintve, ezt a beteg öncélú kínzásának érzem. Ezt pedig szakmai meggyőződésem és Fritz iránti barátságom egyaránt tiltja.

OVERBECK: Vagyis valamilyen lehetőséget mégiscsak lát...

JENSEN: Kérem, Overbeck, értse meg! Fritz bezárta, vagy éppen most zárja be maga mögött örökre a saját tudata labirintusának ajtaját. A mögötte lévő világba csak annyi időre pillanthatunk be, amennyire az előre kiszámíthatatlan időben érkező világos pillanatai megengedik. És... amennyire ő hajlandó ebben a *remissio*s állapotban betekintést nyújtani nekünk oda.

OVERBECK: Nem gondolja, hogy a körülötte és életműve körül folyó aljas harc miatt ez nekünk, barátainak kötelességünk is, hogy az igazi Nietzsche képét, bármilyen töredékes formában is, de megőrizzük?

JENSEN: Az orvos legrosszabb esetben a részleges korrekció, a legjobban a teljes gyógyítás szándékával avatkozik be a hasonló folyamatokba. Ebben az esetben azonban egyik lehetőséget sem látom.

OVERBECK: (*hevesen*) És a morális szempontok?! Annak felelőssége, hogy pillanatnyilag maga az egyetlen, akinek szakmájából adódóan lehetősége van arra, hogy a hamisított Nietzsche-képpel egy másikat szegezzen szembe?!

JENSEN: Ez a kép legfeljebb egy szenvedő, beteg, a világból kiszakadt és a maga világába zárt, mindnyájunktól elszakadt vagy elhagyott ember arcát mutathatja! A maga nyelvén fogalmazva, a saját gondolatvilága keresztjére szegezett megváltóé, akinek arcán soha nem fénylik már fel az ember istenképűségének fénye!

OVERBECK: Vagy éppen ebben a helyzetben fénylik fel igazán!... (*vált csendesen*) Bocsásson meg, ha elragadtattam magam! Megértem a szempontjait és nem akarom meggyőzni semmiről, ami orvosi és erkölcsi értékrendjével ellenkezik.

JENSEN: (*elgondolkozva*) Nézem itt az irodájában ezt a mérhetetlen sok teológiai könyvet. Nem tudom, csak sejtem, hogy mind valami olyasmiről beszélhet, amit emberi nyelven aligha tudunk elmondani... Bocsássa meg a természettudós szájába nem illő kérdést. Miért engedi Isten, hogy ez történjen az egyik legszebb ajándékával, amelyet emberi formában nekünk, hétköznapi embereknek adott?

OVERBECK: Nem tudom, barátom. De adok egy tanácsot magának! Meneküljön azoktól a teológusoktól, akik azt híresztelik magukról, hogy a Gondviselés szándékaiba látnak! Talán így menti ki Isten Fritzet ebből a hozzá méltatlanná vált világból. (*kis szünet*) Vagy így ad időt és lehetőséget az embernek...

JENSEN: (*keserűen*) Időt? Lehetőséget? Ugyan mire?

OVERBECK: Arra, hogy a világ a számára valaha elhangzott legmegrázóbb üzenet befogadására felkészüljön.

JENSEN: (*keserűen*) És közben a mi törékeny, halandó lelkiismeretünkre helyezi ennek minden terhét... (*kis szünet*) Búcsúzom, barátom!... Készüljön maga is! Azt hiszem a napokban mégis élnünk kell Franziska Nietzsche Naumburgba invitáló meghívásával...

5. jelenet. Naumburg, 1895. április, a Nietzsche-archívum szalonja

ELISABETH: (a sértett nőiesség hangján) Köszönöm, hogy bokros szerkesztői teendői mellett végre időt szakított rám is, dr. Koegel. Bízom benne, hogy a közöttünk lévő (*kétértelműen*) bizalmas viszony alapján feljogosítva érzi magát, hogy ezt külön kérésem nélkül is megtegye.

KOEGEL: Úgy gondoltam, az utazás fáradalmi erősen megviselték asszonyom, ezért bátorkodtam tartózkodni a zavarásától...

ELISABETH: Ó igen, az utazás! Csodálatos volt, Koegel, higgye el! Az a szeretet és tisztelet, amely mindenfelől áradt felém... Németország szellemi császárnője leszek hamarosan. (*lelkesen*) Azt az elismerést, amit drága betegünk egészségesen nem ért el, azt mi betegsége révén most mind megkapjuk. (*elérzékenyülve*) Szegény Fritschenem... annyira szeretlek. Talán mégis jót tett veled Overbeck, mikor irigységből a Friedemattba szállított... (*tárgyilagosra váltova*) Csak ne tettek volna fel annyi filozófiai kérdést! Különösen azzal a szerencsétlen Antikrisztustól vannak odáig az újságírók. Néha már szinte igazi filozófusnak éreztem magam! Erről jut eszembe! Sils-Mariában megismerkedtem egy igazi kékvérű bárónővel, aki éppen most ír könyvet szegény bátyámról. Képzeld, ő doktorált is filozófiából. Lehet, hogy egyszer még én is ezt fogom tenni. Van egy *cousine*-ja. Fess, harmincás úriember, aki még udvarolgatott is nekem. Persze, csak módjával. Azt hiszem zavarta, hogy Nietzsche húga vagyok... (*csiklandósan*) Meglátja, Koegel, a végén még beházasodom az európai arisztokráciába. De most más fontos dolgokról szeretnék beszélni magával.

KOEGEL: Parancsoljon velem, asszonyom!

ELISABETH: Ugyan, ne legyen már ilyen hivatalos, Koegel! A mi (*megnyomva a szót*) kapcsolatunkban ez a bizalmatlanság jele. Tudja jól, hogy abban a szerencsétlen Zerbst-ügyben mennyit tettem a maga karrierjének egyengetéséért.

KOEGEL: Hálás is vagyok érte, asszonyom. Dr. Zerbst amorális módon azt terjesztette rólam, hogy nem értek a filológiához. Ráadásul a munkaidő jelentős részét inkább asszonyom, mint Nietzsche úr kéziratainak társaságában töltöm.

ELISABETH: Hagyjuk ezt, Koegel! Nem csináltam maga előtt sem titkot belőle, hogy azonnal felvettem a kapcsolatot a kiadóval. Biztosítottam Naumannt arról, hogy a magába vetett bizalmam töretlen, dr. Zerbstet pedig elbocsátottam. Ez a

kellemetlen kis *affaire* így sokkal szerencsésebben zárult, mintha maguk párbajoztak volna egymással, mint ahogyan már el is tervezték. Ámde térjünk a tárgyra! A támogatását szeretném kérni. A Naumannal tavaly megkötött kiadói szerződés, úgy látom, sínre tette szegény beteg bátyám életművének ügyét. Üzleti ügyeink jól állnak. Tavaly Naumann az eladott példányok után 14 000 márkát fizetett nekünk. A bátyám gyámjai ebből 6000 márkát juttattak nekem, mint a Nietzsche-archívum vezetőjének, s mint Fritz pénzügyei képviselőjének. A maga által előkészített francia és angol kiadás, Naumann számításai szerint, legalább ennyi bevételt fog hozni. Szegény özvegyből tehető archívumigazgatóvá lettem, Koegel. Van azonban valami, ami mégis nyugtalanít.

KOEGEL: Mi az, asszonyom?

ELISABETH: Annak a szerencsétlen műnek, *Az Antikrisztusnak* sorsa. Meggyőződésem, hogy az utókor igen kevésre fogja tartani ezt a bátyám betegsége kezdetén írott keresztényellenes pamfletet. Ugyanakkor azt tapasztaltam, hogy Európa-szerte hihetetlen az érdeklődés iránta. Mivel a kiadása a várható botrány miatt valószínűleg komoly bevételt jelent majd, elhatároztam, hogy ez év szeptemberében ezt a munkát is piacra dobom. A teológiai zűrzavar elhárítását pedig, mint szakemberre, Overbeck professzorra bízom. Szegény betegünk iránt érzett barátsága aligha teszi majd lehetővé, hogy erre a felkérésre nemet mondjon. Ennek a munkának a kiadásához kérem a segítségét, természetesen illő külön díjazás ellenében.

KOEGEL: Számíthat rám, asszonyom. Ugyanakkor szabadjon megjegyeznem, hogy Nietzsche asszony és Oehler tiszteletes úr, mint a Nietzsche-hagyaték törvényes gondozói, aligha fogják ehhez beleegyezésüket adni.

ELISABETH: Erre ne vesztegessünk több szót, Koegel! Az anyámnak és a nagybátyámnak a megjelenésig természetesen nem szabad tudnia arról, hogy ennek a kéziratnak a kiadásán dolgozik. Mégiscsak furcsa lenne, ha a legnagyobb európai filozófus művének kiadásáról egy iskolázatlan öregasszony és egy vidéki pap döntene! Ha megengedi, át is térek a következő problémára.

KOEGEL: Sejttem, mi lesz az, asszonyom, és válaszom is van rá.

ELISABETH: Ha von der Hellen maga ellen tett panaszára gondol, nem téved, Koegel. Mint tudja, dr. von der Hellen a weimari Goethe-Schiller-archívumban szerzett számunkra is hasznosítható tapasztalatokat a kéziratok anyagok kiadásában. Alkalmazását azonban nem ez a tény tette szükségessé, hanem az, hogy feddhetetlen magánéletű, rendezett családi háttérrel rendelkező úriember. Az a körülmény, hogy hárman, és nem mi *kettesben* dolgozunk a bátyám kéziratainak feldolgozásán, a külvilág szemében sokféle, közös ügyünknek ártó híresztelésnek elejét veheti.

KOEGEL: Dr. von der Hellen elsőrangú filológus. Személy szerint bánt, hogy a képességeimben kételkedik. Nyilvánvaló, hogy a helyemre, a sorozatkiadás főszerkesztői pozíciójára pályázik. Sokkal aggasztóbbnak látom, hogy dr. von der Hellen munkamódszere lassú. Napokat, néha heteket tölt Nietzsche úr egy-egy futólag odavetett feljegyzésének kiselabizálásával.

ELISABETH: Ebben mi kivetnivalót talál, Koegel?

KOEGEL: A kéziratok mielőbbi kiadásának, ha úgy tetszik, az Európából Amerika felé terjedő Nietzsche-konjunktúra kihasználásának nem tesz jót ez a munkamódszer. Mindezen túlmenően von der Hellen úr filológiai alaposága nem feltétlenül azt a Nietzsche-képet sugallja a világ felé, melyet asszonyom megjelent és készülően lévő újabb Nietzsche-életrajza sugall.

ELISABETH: (*megütközve*) Ezt hogy érti, Koegel?

KOEGEL: Dr. von der Hellen úr alapelve, hogy *mindent* ki kell adni, ami az ön bátyjától ránk maradt. Nietzsche úr kéziratai között azonban sajnos vannak olyan levelek, feljegyzések, melyek nem vetnek jó fényt önre, asszonyom. Így például mikor azt írja, hogy átoknak tartja az önrel való rokonságot. Vagy azt, hogy az ön szellemi képességei – bocsásson meg, nem a saját véleményemet mondom – elégtelenek mindannak befogadására, amit ő ír. Ha valamelyest is jól ítélem meg az ön szerepét a Nietzsche hagyaték gondozásában, a legkevésbé sem lenne kívánatos, ha ezek az anyagok napvilágra kerülnének.

ELISABETH: (*zavartan*) Valóban... valóban.

KOEGEL: Természetesen nincs oka az aggodalomra, asszonyom. A köztünk lévő (*erősen megnyomva a szót*) közeli és bizalmi kapcsolat jogán ezeket a feljegyzéseket magamhoz vettem és gondosan elzártam. (*rövid szünet*) Azért azonban nem tudok kezeskedni, hogy amennyiben dr. von der Hellen úr kezébe kerülnek, elkerülhető ezeknek a dokumentumoknak a publikálása. Ez a kellemetlen fordulat legnagyobb valószínűséggel persze akkor következik be...

ELISABETH: (*kezd magához térni*) És mi a garancia arra, hogy *maga* nem használja fel ezeket a feljegyzéseket ellenem, Koegel?

KOEGEL: Mint úriember, nem szívesen hivatkozom erre, de azt hiszem, nincs más lehetősége asszonyom, mint az, hogy a becsületszavamban bízjon. (*rövid szünet*) És természetesen a közöttünk lévő közeli és bizalmi kapcsolatban.

ELISABETH: (*határozottan*) Azt hiszem, megértettem, dr. Koegel. Mindazonáltal félek, hogy alábecsüli a rendelkezésemre álló lehetőségek számát. (*rövid szünet*) Legalább egy lehetőségem még a maga által említetteken túlmenően is maradt.

KOEGEL: Kíváncsian hallgatom, asszonyom.

ELISABETH: (*emelkedő hangon*) Azonnali hatállyal *mindkettőjük* munkájáról lemondok. (*hisztérikusan*) Mindketten fel vannak függesztve, Koegel!

KOEGEL: Ezt az jelenti, asszonyom...

ELISABETH: (*hidegen*) Ez azt jelenti, hogy von der Hellen úr azonnal és örökre elhagyja a Nietzsche-archívumot. Ami pedig a maga sorsát illeti, (*erősen megnyomva a szót*) kedves dr. Koegel, a közöttünk lévő *közeli és bizalmi* kapcsolatnak egyszer s mindenkorra vége. Mivel nagy fényűzés lenne a tevékenységéről lemondanom az összkiadás e szakaszában, a munkájára, rövid kényszerpihenője után, változatlanul igényt tartok. (*rövid szünet*) Egyelőre.

KOEGEL: És ha nemet mondok erre az ajánlatra, asszonyom, és nem térek vissza a rám mért száműzetésből?

ELISABETH: (*szinte kedvesen*) Miért tenné, kedves barátom? Maga szép jövő előtt álló fiatalember. Csak foltot ejtene makulátlan jövőjén, ha kiderülne, hogy alkalmatlannak bizonyult a Nietzsche-összkiadás főszerkesztői posztjára. (*rövid szünet*) Az ilyesmi pedig *mindig* kitudódik, ugye elhiszi ezt nekem, dr. Koegel?

6. jelenet. Naumburg, 1895. december, Nietzsche család házának fogadószobája

FRANZISKA NIETZSCHE: Örülök, hogy elfogadták a meghívásomat, uraim. Őszinte leszek magukhoz. Nagy megkönnyebbülés számomra, hogy a lányom elköltöztette a házunkból az archívumot. Ugyanakkor Lieschen könyvének megjelenése, és annak a szörnyűséges festménynek az elkészítése őszintén megrémített. Ha nem veszik tolakodásnak, nem szeretnék vele négyszemközt találkozni.

OVERBECK: *A fiatal Nietzsche*, ha stílusa nem is nevezhető kiérleltnek, tagadhatatlanul könyvsiker.

JENSEN: (*epésen*) Talán azért, mert az emberek nem azt olvassák benne, ami történt, hanem azt, amit olvasni szeretnének.

OVERBECK: Ezt hogy érti?

JENSEN: Éppen úgy, ahogyan maga gondolja, kedves barátom. Pontosan tudom, hogy Fritz életében nem apai nagyanyja, hanem édesanyja játszott a meghatározó szerepet. Elisabeth tehát, akár saját szerepének megítélésében, az udvariasság kedvéért mondjuk így, itt is ferdít.

OVERBECK: Mi oka lenne rá?

JENSEN: Ne legyen naiv, Overbeck! Erdmuthe néni régen halott. Ha egy halottnak tulajdonítunk főszerepet a gyermek Nietzsche életében, ez magától értetődően elhalványítja az élő anya szerepét. Maga szerint mi következik ebből?

OVERBECK: Az, hogy az olvasók számára Nietzsche egyetlen élő és róla hiteles adatokkal szolgálható rokona Elisabeth marad. *(megdöbbenve)* A saját édesanyjától is elválasztja Nietzschét! *(elgondolkodva)* Mi lenne, ha Nietzsche asszony is megírná a saját változatát?

FRANZISKA NIETZSCHE: Majdnem hetvenéves vagyok, Overbeck. Az emlékezetem már nem a régi. A fiam ápolása minden időmet igénybe veszi. Egyetlen eszköz maradt a kezemben. Az, hogy minden nap kétszer imádkozom, hogy az Isten térítse jobb belátásra Lieschent. Hiszen ő is az én gyermekem.

JENSEN: A Stoeving által készített Nietzsche-portrét látta már, Overbeck? Néhány márkáért megnézheti!

OVERBECK: Sajnos még nem volt alkalmam rá.

JENSEN: Ne sajnálja túlzottan! Ha jól tudom, itt a házban is van belőle egy példány. Ha jelent magának valamit Fritz, kérem, ne is nézze meg! Egy órült fog magára tekinteni premier plánban. Sárgásfakó arcbőr, elborult tekintet, a hajat ősz csíkok keresztezik. Volt, aki rablóvezérhez hasonlította, volt, akit egy sorozatgyilkos arcára emlékeztetett. A jobb ízlésűek egyszerűen tűzre vetették volna.

FRANZISKA NIETZSCHE: ...Fritz még alig őszül... Talán csak a halántékán és a bajuszában néhány szál...

JENSEN: A képet Förster asszony Lipcsében, Berlinben és Münchenben is nyilvánosan bemutatta. Saját álláspontja szerint azért, mert az olvasók tábora *kíváncsi*, hogyan néz ki az az ember, akinek filozófiája manapság ilyen vihart kavart. Úgyes reklámfogás *A fiatal Nietzsche* eladási példányszámainak növelésére. Nem gondolja?

OVERBECK: Szörnyűségeket mond.

JENSEN: Etikai szempontból én sem tartom elfogadhatónak, hogy Nietzschéről betegségének ebben az előrehaladott fázisában portrét készítsenek. Nemcsak az emberi méltóság tiltja, hanem orvosi megfontolások is szólnak ellene. Mégsem ezt tartom a legszörnyűbbnek.

OVERBECK: Hanem mit?

JENSEN: Azt, hogy Elisabeth még Nietzsche betegségéből is tőkét kovácsol a maga számára. Vegye észre, Overbeck! Elisabeth nem tudna mit kezdeni egy egészséges Nietzschével! A zsenialitása örökre árnyékba szorítaná őt. A beteg megalázásával és kiárusításával viszont vagyonokat keres. Az étvágya pedig kielégíthetetlen.

OVERBECK: Mindannyiunk érdekében imádkozzunk, hogy tévedjen, Jensen.

FRANZISKA NIETZSCHE: *(enyhe ijedelemmel a hangjában)* Úgy hallom, uraim, megérkezett.

7. jelenet. Ugyanott, pár perccel később

ELISABETH: Üdvözlöm, anyám! Jó napot, uraim! Nem várt, de hasznos meglepetés, hogy önöket is itt találom.

JENSEN: *(gyanakvóan)* Hasznos? Milyen értelemben?

ELISABETH: Anyámmal való megbeszélésem bizalmas természetű ugyan, de remélhetőleg olyan eredménnyel zárul, amelyhez az urak ittléte is előnyös lehet.

FRANZISKA NIETZSCHE: Isten hozott, Lieschen! Olyan régen láttalak, kislányom...

ELISABETH: Jobb lesz, ha rögtön a tárgyra térünk, anyám, nincs sok időm. Megbeszélésünk üzleti tartalma, gondolom, ismert az urak előtt, így nem kerletek. A bátyám hagyatékának gondozása jelenleg két pillérre támaszkodik. Az egyik, a tényleges munkát végző szervezet az általam vezetett, az összkiadást előkészítő archívum. A másik az a jogi tény, hogy a Nietzsche-hagyaték jogörököse az anyám és a nagybátyám. Jogi tanácsadóm hatására úgy döntöttem, hogy elérkezett az ideje annak, hogy ez a két szál egy kézben egyesüljön.

JENSEN: Várjunk csak! Ezzel azt sugallja...

ELISABETH: Nem sugallok semmit, Jensen. Nyíltan beszélek. Bizonyos anonim adományozók hajlandóak lennének egy nagyobb, mind a bátyám, mind anyám ellátására elegendő összeget áldozni azért, hogy anyám és nagybátyám a jogokról a javamra lemondjon.

OVERBECK: Hiszen ez azt jelentené, hogy a saját édesanyja szerepét a betegápolásra korlátozza!

ELISABETH: A megfelelő anyagi biztonsággal, természetesen. Fritz éves bevétele 30 ezer márka éves kamata, azaz 1500 márka. A névtelenséget kérő ado-

mányozók ezt az összeget szerződéssel biztosított módon hajlandók anyám és bátyám ellátása céljából folyósítani.

JENSEN: Bocsásson meg, Förster asszony...

ELISABETH: Förster-Nietzsche, ha szabad kérnem, professzor! Illetve hamarosan dr. Förster-Nietzsche. Ha ugyanis nem mondtam volna még, több európai egyetem is díszdoktori címmel készül megtisztelni szegény, drága testvérem életművének népszerűsítése és életrajzának megírása miatt. Ezt is megéltük, Jensen! Mit szól hozzá?

JENSEN: *(iróniával)* Nem is tudom, kinek gratuláljak előbb, önnek-e, vagy azoknak az egyetemeknek, akik erre a tudománytörténeti lépésre elszánták magukat... Az ajánlata azonban az ön múlhatatlan tudományos érdemeitől függetlenül a nagylelkűség szikráját is nélkülözi. Ön is jól tudja, hogy Nietzsche műveinek kizárólag a honoráriumuk csak az elmúlt évben 14 ezer márkára rúgott. Ehhez képest az ön ajánlata...

ELISABETH *(élesen)* Értékelem, hogy ennyire tisztában van a családjunk anyagi helyzetével, Jensen. A köztünk lévő régi kapcsolat miatt nem kutatom, honnan származnak az információi. Mindennek ellenére azt hiszem, éppoly kevésbé áll módunkban ezt az összeget módosítani, mint anyámnak az ajánlatot visszautasítani. Nos, anyám?

FRANZISKA NIETZSCHE: *(zavarban)* Én...

ELISABETH: Mindössze ezen a helyen kell aláírnia a szerződést.

OVERBECK: Nem értek a pénzügyekhez, de azt hiszem, ezt nem teheti meg, Nietzsche asszony.

ELISABETH: Ellenkezőleg. Nem látom be, hogy anyám mást is tehetne, Overbeck. Beszereztettem az Oehler család orvosi iratainak hivatalos másolatát. Ebből világosan kiderül, hogy a családban az átlagosnál gyakoribb az elmebetegség és öngyilkosság. Előfordulhat, hogy egy újabb vizsgálat azt is kiderítheti, hogy a bátyám betegségének kialakulásában szerepe van ennek a ténynek is. Azontúl anyám hajlott kora is bármikor szükségessé teheti az ő állandó felügyeletét, ami így is, úgy is, a jogok átruházását eredményezné.

OVERBECK: *(döbenten)* Gyámság alá helyeztetné a saját édesanyját?

ELISABETH: Már most a kezemben van néhány hivatalos személy előtt tett vallomás arról, hogy anyám gyengélkedése miatt már most is csak nagy nehézségek révén tudja ellátni a bátyám gondozását.

FRANZISKA NIETZSCHE: (*zokogásban tör ki*) Ez nem igaz! Elisabeth, ez nem igaz! Ki mondta ezt rólam?

ELISABETH: (*hidegen*) Mindegy, hogy ki mondta. Hivatalos okiratba van foglalva.

JENSEN: Valóban mindegy. Dr. Guthjahr Luftnak, a család orvosának hivatalos vallomásával tudjuk igazolni, hogy Nietzsche asszony maradéktalanul képes ellátni a gondozással járó feladatokat. Amennyiben pedig szükséges, újabb tanúkat is tudunk emellett felsorakoztatni.

ELISABETH: Tudunk? Maga kinek a pártján áll, Jensen? Mint gyermekkori ismerősnek – a jelen körülmények között már nem mondanék barátot – tudnia kellene valamit: (*erősen hangsúlyozva*) Anyám soha nem tudta eldönteni, hogy igazán mi jó neki.

JENSEN: Annyi azonban bizonyos, hogy ez a szerződés *nem* az.

ELISABETH: Ennek eldöntése maradjon az ő feladata, Jensen. Vagy a bíróságé. Esetleg...

JENSEN: (*élesen*) Esetleg?

ELISABETH: Nos... esetleg a sajtóé.

OVERBECK: (*elképedve*) Jól értem, hogy képes lenne az egész vagyoni vitát a sajtó elé vinni?! Asszonyom, ez a lépés saját bátyja sárba tiprása és nyilvános meghurcolása lenne!

ELISABETH: Ellenkezőleg. A beteg filozófus és a gondoskodó testvér megdicsőülése. Ez (*erősen hangsúlyozva*) üzlet, Overbeck, és maga mint teológus aligha konyít ehhez. Ne legyenek illúzióik! A sajtó *A fiatal Nietzsche* megjelenése óta mellettem áll. Stoeving portréját ezek nézték meg szerte Németországban. Bármilyen sajtónyilvánosság csakis maguknak árthat.

JENSEN: Nem! Kizárólag Nietzschének árthat!

ELISABETH: Neki a legkevésbé, Jensen, hiszen szegény drágám aligha érzékeli azt, ami körülötte zajlik. Ezt mint orvos maga tudja a legjobban. A világ két jól fogyasztható terméket vár el tőlünk. Egyrészt újabb Nietzsche-műveket. Ezt *A hatalom akarásával* hamarosan meg is kapják...

OVERBECK: Isten irgalmazz! Az nem több, mint egy sor odavetett jegyzet, melyeknek gondos rendezése akár évtizedeket is igénybe vehet! Néhány hét a legjobb filológusnak is kevés egy ilyen feladathoz.

ELISABETH: Közben dolgozunk *Az örök visszatérés és a hatalom akarása* című kötet előkészítésén is....

OVERBECK: (*elképedve*) Ilyen című könyvet nem is írt Nietzsche!

ELISABETH: Dr. Koegel feladata, hogy a töredékekből ezt a művet összeállítsa. Kérem, ne szakítson félbe, Overbeck! Mint mondtam, a Nietzsche-hívőknek van egy másik kívánsága is, amit kizárólag mi teljesíthetünk. Ez pedig *maga Nietzsche*.

JENSEN: Mint orvos kérem: ne tegyen meggondolatlan lépéseket, asszonyom! Fritz gyógyíthatatlan beteg. Nem árusíthatja ki a saját beteg testvérét!

ELISABETH: Pontosan erről beszélek, Jensen! A betegség a Nietzsche-mitológia részévé vált. Zarándokok ezrei fognak Weimarba utazni, hogy csak egyetlen pillantást is vethessenek a szellem eme összeomlott kolosszusára. (*rövid szünet*) Nos, anyám...?

JENSEN: Várjunk csak! Azt mondta, Weimarba? Hogyhogy Weimarba? Úgy tudtam, a kibővített archívum is Naumburgban van.

ELISABETH: Örömmel tapasztalom, hogy nem mindenben pontosak a családunkra vonatkozó ismeretei, Jensen. Egy bőkezű svájci adakozó arisztokrata hölgy – mellesleg közeli, kedves barátom – jóvoltából megvásárolhattuk Weimarban a Silberblick-villát. Így a német szellem három géniusza, Nietzsche, Goethe és Schiller egy zarándokhelyre kerülhet.

OVERBECK: A Silberblicket? Hiszen az egy romhalmaz! Évekig tarthat, amíg lakhatóvá teszik.

ELISABETH: Nem vagyok még ötvenéves sem. Van időm, Overbeck, higgye el!

FRANZISKA NIETZSCHE: (*összetörten*) Kérem azt a papírt! (*rövid szünet*) Azzal a feltétellel, hogy Fritz halálomig az én felügyeletem alatt marad.

ELISABETH: Ez természetes, mamácska. Miért is fosztanálak meg attól a boldogságtól, amit drága betegünk ápolása jelent neked? (*a másik kettőhöz*) Megkérhetem az urak valamelyikét, hogy tanúként kézjegyével lássa el a szerződést?

OVERBECK: Ez hitem és ízlésem ellen való lépés lenne. Úgyhogy, ha megbocsátanak...

JENSEN: (*határozottan*): Soha!

ELISABETH: (*nyugodtan*) Így is jó, uraim. Isten önökkel!

JENSEN: Várjon még egy pillanatig, asszonyom!

ELISABETH: (*enyhe gúnnyal*) Csak nem meggondolta magát, kedves professzor úr?

OVERBECK: Jensen, ne, kérem! Az istenért!

FRANZISKA NIETZSCHE: Carl, ne tegye! Legalább a maguk becsülete maradjon makulátlan!

JENSEN: Kérem a papírt! (*pillanatnyi szünet*) Egy feltételem azonban nekem is van!

ELISABETH: Meglep, hogy feltételeket szab, de hallgatom!

JENSEN: Amíg a beteg állapota engedi, élete végéig bármikor szabad bejárást biztosít Overbeck professzor számára és számomra Fritzhez!

ELISABETH: Elfogadom. Bár azt hiszem, rossz üzletet kötött, professzor! Önt, mint családunk (*megnyomva a szót*) régi, jó barátját, semmiképpen sem tiltottam volna szegény testvérem látogatásától. Overbeck professzor helyzete, mint testvérem régi riválisáé, némileg más. De tekintettel a jogi rendezés sürgősségére, ebben a kérdésben hajlandó vagyok engedni, és mindezt okiratban is megerősíteni. Nos, professzor?!

JENSEN: (*megettörtén*) Kérem a szerződést, asszonyom!

(*Pillanatnyi csend. Aláírás.*)

ELISABETH: Bravó! Ma fontos lépést tettünk előre! (*Franziska Nietzschehez*) Drága mamácska! Annyira boldog vagyok, hogy az utolsó nehézség is elhárult! Most már semmi akadály, hogy ki-ki a maga helyén tegye meg a legtöbbet drága Fritzchenünk jólétéért!

JENSEN: (*keseűen Overbeckhez*): Valóban. Előbb csak a szakmai hitelem, de mostantól már a becsületem árán...

ELISABETH: Én végeztem is. Isten önökkel, uraim! Szervusz, drága mamácska!

(*elmegy*)

JENSEN: Most megtapasztalhatta a hűséges teherhordó igazi arcát, Overbeck! Hosszan, türelmesen hordozza gazdája málháját. Majd egy alkalmas pillanatban megfordul, és bő nyálát annak arcába fröccsenti... Fritz nagyon is jól tudta, miért adta a Láma nevet Elisabethnek...

8. jelenet. Bázél, Overbeck egyetemi dolgozószobája, 1897 késő ősze

OVERBECK: Mindketten nagyon hálásak vagyunk, igazgató úr, hogy időt szakított ránk. Az ön Friedemann Klinikán szerzett páratlan gyakorlata sokat segíthet Jensen professzor eredményeinek kiértékelésében.

WILLE: Félek, hogy túlértékel, professzor úr! Ma sem mondhatok sokkal többet, mint hét esztendeje, mikor Nietzsche-t az általam vezetett intézménybe szállították. Ami pedig az eredményeket illeti...

JENSEN: (*ingerülten*) ...azok nincsenek! Értse meg, Overbeck! (*szótagolva*) Nin-cse-nek! Két év telt el a jogok Förster asszonyra való átruházása óta. Heti átlagosan két találkozás után sem tudunk többet Nietzsche-ről, mint előtte. Ha nem akarjuk tovább kínozni magunkat azzal, hogy ennek a páratlan szellemnek a leépülését végignézzük, csak egyetlen lehetőségünk marad: feladni.

WILLE: Jensen professzornak orvosi szempontból sajnos igaza van. Az érzelmi elszegényedés és a fizikai leépülés Nietzsche esetében kéz a kézben halad. Alighanem eddig is csak a gondos ápolás tartotta életben. Ámde most, hogy...

JENSEN: Semmilyen értékelhető információt nem várhat egy olyan betegről, Overbeck, akinek fogalma sincs arról, hogy az életében meghatározó szerepet játszó édesanyja néhány hónapja meghalt. Mikor a séta szokásos idejében nem Franziska asszony, hanem egy idegen ápolónő jelent meg a szobájában, szó nélkül vette a kalapját és vele is elment sétálni. Az érdektelenségnek, vagy ha orvosilag akarja hallani, *anhedonianak* ez a folyamata visszafordíthatatlan.

OVERBECK: Orvosi szempontok! Mindig az orvosi szempontok! Az eszükbe sem jutott, hogy Fritz esetleg így védekezik mindaz ellen, ami körülötte folyik?

JENSEN: Ezt a lehetőséget *elméletben* nem zárhatjuk ki. Annyi azonban bizonyos, hogy Fritz az elmúlt két esztendő alatt semmilyen jelét sem adta annak, hogy így lenne.

WILLE: Azt hiszem, Jensen professzor megfogalmazása túlságosan tekintettel volt az ön érzékenységére, Overbeck úr. Nietzsche betegsége előrehaladtával rohamosan institucionalizálódik. Ez azt jelenti, hogy egyre inkább csak az érdeklő a világból, hogy mindennapi kakaóját időben szolgálják fel, és mindennap ugyanakkor kísérik el a sétájára. Fogalma sincs kiadói jogokról, sem azokról a látogatókról, akik emelvényre ültetve bámulják őt a Silberblick-villa fogadószobájában. Saját világában él, és valószínűleg nem is emlékszik arra, hogy valaha könyveket írt. Szelleme régen eltűnt előlünk a belső útvesztő valamelyik kanyarulatában. Ne tévessze meg, professzor, ha fizikai alakját még látja!

OVERBECK: Ezzel azt akarják értésemre adni, hogy minden esély elveszett, hogy Förster asszony hazug Nietzsche-képével szemben a *valódi* Nietzschét mutassuk meg a világnak?

JENSEN: (*szomorúan*) A világ egyszer majd talán a műveiből megismeri az igazi Nietzschét, barátom. Akkorra mind Elisabeth, mind a, szerencsére, végleg kirúgott Koegel hazugságai rég feledésbe merülnek. Nyugodjon bele abba, amit megváltoztatni nem tud, Overbeck! Magát semmilyen szemrehányás sem érheti. Addig kísértük Nietzschét az útján, amíg lehetett. Most elérkezett az idő, hogy elengedjük a kezét.

OVERBECK: (*keserűen*) Karnyújtásnyira tőlünk a legnagyobb mítosz, amelyet az európai szellem a görögök óta álmodott. Mi pedig hagyjuk, hogy hazugok és kapzsi szélhámosok kiárusítsák!

JENSEN: Maga is jól tudja, Overbeck, hogy az emberfölötti ember mítosza nemcsak a legszebb, de a legveszélyesebb álmom is. Nem kevesebbet tesz ugyanis, mint az ember törékeny kezébe helyezi önnön tökéletesedése lehetőségét. Isten és minden transzcendens szempont kiiktatásával. Vannak az óborhoz hasonlító mítoszok: idő kell, amíg a világ számára befogadhatóvá válnak. Ki tudja, Nietzsche álmának befogadásához vajon nem mostani meghamisításának poklát kell-e megjárnia?

OVERBECK: (*keserűen*) Mind orvosi, mind kultúrtörténeti szempontból sarokba szorítottak az urak. Vitatkozni már nem tudok, de kérni még igen... Egyetlen utolsó esélyt...

WILLE: Orvosi szempontból értelmetlen vállalkozásnak tartom.

JENSEN: Én nemkülönben.

OVERBECK: Az utókor iránti másra át nem ruházható felelősségünk most talán felülírhatja az orvosi szempontokat.

JENSEN: Értse meg jól, Overbeck! Senki sem kérheti számon rajtunk, ha egy végső stádiumát élő skizofrén beteget békén hagyunk a saját világában!

WILLE: Az ellenkezőjét viszont igen! Gondoljon Förster asszony csípős megjegyzéseire, hogy Jensen professzor látogatásai mennyire felzaklatják „szegény beteg bátyját”! A magam részéről, már csak a klinikám hírneve miatt sem vehetek részt egy ilyen... hm, mondjuk így: kísérletben.

OVERBECK: Megértem. Akkor magától kérek egy utolsó esélyt, Jensen! Ha nem az utókorért, akkor a saját lelünkért! Azért, hogy tisztán állhassunk majd az Úristen színe elé: mi mindent megtettünk azért, hogy egy hidegfejű gyilkosok és

kapzsi, műveletlen mágnások által irányított világnak visszaadhatjuk az emberiség álmát, a mítoszt.

JENSEN: *(megtörtén)* Legyen hát! A szakmai és az emberi becsületedet már úgyis odadobtam! Mi többet veszíthetek még? Jöjjön, Overbeck, nézzünk szembe utoljára a démonnal!

9. jelenet. Weimar, Silberblick-villa, Nietzsche szobája, 1898. január

JENSEN: Az ápolónő szerint karácsony óta nyugodtabban telnek a napjai. Talán újra spontán *remissio*s korszakába jutott a betegsége. Ez a gondolkodás koherenciájának időleges, de általában nem teljes helyreállítását jelenti. Minden szavunkra vigyáznunk kell, Overbeck!

OVERBECK: A helyzet irányítása az ön kezében van, professzor!

(kopogtatás, ajtónyílás)

NIETZSCHE: Franzl! Carl! Drága tanítványaim! De örülök nektek! Lou-t is magatokkal hoztátok?

OVERBECK: Nem, ő most nem jött velünk, Fritz.

HANG (2): *Miért is mennék, Nietzsche? Én már mindent megtanítottam magának, amit taníthattam. Legfőbbképp, hogy békével engedje el azt, ami a szívének legkedvesebb. Így emlékként megőrizheti még azt is, ami soha nem volt a magáé.*

NIETZSCHE: A mama azt mondta, hoztatok nekem süteményt!

JENSEN: Hoztunk, Fritz. Csokoládésat. Édesanyáddal azonban sajnos nem találkoztunk. Láma biztosan mondta neked, hogy már majdnem egy fél éve meghalt.

NIETZSCHE: *(csodálkozva)* Én találkoztam vele az éjjel! *(elgondolkozva)* Persze lehet, hogy Nüx, az éj istenasszonya küldte el hozzám az Alvilágból. Biztosan azon az elefántcsont kapun jött, amelyen a csalóka álmok érkeznek a Hádészből a ti világotokba...

JENSEN: Félek, hogy valóban így volt, Fritz. Csalóka álom volt.

NIETZSCHE: Hmm...*(elgondolkozva)* Tudjátok, hogy az éj istennője egy gyönyörű fiatal lány? Vállig érő barna haja van. Fürtjei szabálytalan háló mögé rejtik az arcát, mikor fölkel az ágyából. Mikor pedig alszik, feje lazán oldalra billen, és lágyan, leheletnyire megnyitja az ajkát... Nézzétek meg pergamoni oltáron!....

Az ajka bal sarkában egy barna anyajegy rezdülései jelzik hangulata változását. Talán még az istennők arca sem tökéletes... Azt hiszem balti akcentussal beszél a nyelvünket... *(vált)* Emlékeztek még Lou-ra? Ő olyan volt, mint a szívárvány... Nem akart hozzám feleségül jönni... De ki veheti nőül a szívárványt...?

HANG (2): *Intsen már végre búcsút ennek az álomképnek, Nietzsche! A szívárvány színeit is magába szívja a zivatar utáni melegben az ég. Írisz, az istenek keletről érkezett lányküldötte most örökre leveti azt az alakját, amibe maga öltöztette, és amit ő magának, kizárólag magának öltött fel. Soha többé, senkinek nem jelenik meg a szívárvány alakjában. Talán Lou lesz, talán más. Amit akar és amit akarnak majd tőle. Lesz, aki erre a mostani alakjára szép nőként fog emlékezni, lesz, aki ragyogó szellemként. Másoknak a társadalmi szabályokat kikacagó orosz kalandornő marad. A szívárvány azonban csak a magáé. És ha majd veszteségnek érzi, hogy ezt az alakot soha többé nem látja, gondoljon arra, hogy az álmok, akár beteljesülnek, akár nem, mindig velünk maradnak. A Szent Péter-bazilika kövei örökre megőrzik a találkozásunk lenyomatát. És a nagy körforgásban, mikor a mostani alakunkat mindketten már rég magunk mögött hagytuk, talán majd újabb halandók pályája keresztezi egymást azon a helyen, ahol egykor mi álltunk. Ők is mi leszünk. És bennünk is ott volt az ő találkozásuk lehetősége. Mert minden örökké visszatér... Ugye, emlékszik erre, Nietzsche...?*

JENSEN: Hogy érzed magad ebben a *palazzóban*, Fritz? Szép otthont teremtett neked Láma.

NIETZSCHE: Jól érzem... De itt nincs *palazzo*... Rómában van a világ összes palotája... Boldogok vagyunk... Láma is ezt mondta... csak néha fáj a nézés, ha a világotokat látom... *(halkan)* Elmondjak nektek egy titkot? Remélem ő nem hallja meg...

HANG (1): *Mi ketten egyek vagyunk. Miért gondolod hát, hogy a szavad rejtve marad előttem? E halandók szívében azonban jó helyen lesz a titkod, mintha mély, mohos kávéjú, hűvös leheletű kút vizébe süllyesztenéd. Kezüik tiszta, szívükben és szájukban nincs mocsokság.*

NIETZSCHE: *(Hanghoz)* Ugye mondtam neked, hogy ők tiszta szívűek? De te folyton kételkedsz! *(folytatja)* Minden ott kezdődött az öreg naumburgi tölgy alatt. Buta középiskolás gyerekek, a nyári vakáció idején, egy éjszaka antik rítussal megidéztük a görög isteneket. Azt kértük, kísérjék jószándékkal utunkat. Én hírnevet kértem. Örökre megmaradót. És a legszörnyűbb hírnevet adták nekem, amit halandó csak elnyerhet... A papa már nem élt akkor... Most már tudom, hogy a legnagyobb magányt és fájdalmat szabták árnak...

JENSEN: Testi fájdalomra gondolsz, Fritz?

NIETZSCHE: *(prófétai hangon)* A filozófus, ha tisztességes, mindig szenved, mert ő kora rossz lelkiismerete. Én drága véreim! Hogyan is ne lennének a leg-

merészebbet álmodók a legelső áldozatok?! Igazságszeretetünk rombolássá válik, melynek első áldozatai mi magunk vagyunk. Önnön eszméink máglyáján égünk el, odavetett, teljesen eléggő áldozatként. Szeressétek, nagyon szeressétek azokat, akik nem akarják megóvni magukat, barátaim! Ezt tanítja nektek Zarathustra, akinek négy könyve örökre érvényteleníti a négy evangéliumot.

OVERBECK: (*magában*) Vajon eljön-e az a világ, amely nem öli meg és nem zárja elmeógyógyintézetbe legtisztább szellemeit?

NIETZSCHE: (*tanítói hangsúllyal folytatja*) Jól jegyezzétek meg, tanítványaim, a ti világotokban a hatalom és szellem különválik és szembefordul egymással. A bíráló jogát birtokló szellem örökre kistaszított és magányos marad. Tudjátok miért? Mert nemcsak a hatalom bornírt birtokosait, hanem a maga korlátoltságát erkölcsi mércévé emelő kultúrfiliszter haragját is maga ellen fordítja.

OVERBECK: Beszélj még nekünk a naumburgi öreg tölgy alatt történekről, Fritz!

NIETZSCHE: (*sírva*) Vétkeztem, Franzl! Egy kultúra gyilkosává lettem. Ezzel a bűnnel a vállamon nem léphetek be az istenek világába... Franzl, te pap vagy, feloldozhatsz!

OVERBECK: Nem tehetem meg, Fritz! Nem vagyok katolikus, és Isten előtt nincs erre felhatalmazásom.

NIETZSCHE: Isten meghalt, Franzl! Nem emlékszel? Nem kérheti számon rajtad egyetlen cselekedeted sem. Az én isteneim nevében oldozz fel, kérlek!

HANG (1): Vajon tényleg szükséged van rá, vagy csak felelősséged terhére akarsz szétosztani? Hová jutunk, ha már az istenek is a halandóktól kérnek feloldozást?!

HANG (3): Egyedül a mindenható Istennél a feloldozás.

HANG (2): Aki önmaga mértékévé, bírójává emeli magát, annak mi szüksége feloldozásra.

NIETZSCHE: (*kétségbeesetten kiáltva a Hanghoz*) Nekem mégis szükségem van rá! Ekkora bűn terhére még egy isten válla sem bírja elhordozni! A naumburgi tölgy alatt becsapattok! Nem árultátok el az árat! Igen, feloldozást kérek. (*sírva*) A meghalt apámért, az apám sorsába belepusztult anyámért... a gyi...gyi...gyilkosságért, ...ho...ho...hogya... megöltem a keresztény istent...a rök...rök...rökenni tetőért, melynek ge...ge...gerincét minden té..té..télen meg..megroppantja a hó sú...sú...súlya...

OVERBECK: (*megrendülten*) Legyen hát! Feloldozlak hát téged, Fritz...

JENSEN: (*ijedten*) Overbeck, ne! Nem teheti! Istenkáromlást követ el! Maga teológus!

OVERBECK: (*folytatja*) ...a te isteneid nevében...

JENSEN: (*könyörögve*) Overbeck, kérem...!

OVERBECK: (*folytatja*) Szándékaid tisztaságának tanújaul hívom Hádészt és Perszephonét, az Alvilág urait. Kérem őket, fogadjanak kegyesen társaságukba. Lelked tisztaságának tanújaul idézem az összes fel- és alvilági isteneket, és téged, *daimón*, aki a naumburgi tölgy alatt hírnevet ígértél egykor egy ártatlan kisfiúnak.

JENSEN: Kérem... könyörgök, hagyja abba!

OVERBECK: Lépjétek át az Acheront, a fájdalom folyóját, keljétek át a Kokütoszon, a könnyek folyamán! Magatok mögött hagyva az Alvilág adamant kapuját, a hűvös, sápadt aszfodéloszi réteket, gyertek és könnyítsetek társatok fájdalmain! Csalóka álmképeket soha ne küldj rá, Hüpnosz, de fivéréddel, a halál istenével kézen fogva adjatok, gyulladt, könnyező, meggyötört szemének és szellemének felszabadító álmot. És most, Fritz, Zarathustra vidám tánclépéseivel lépj át lepergett életed minden beomlott sírdombján! Ne sajnáld az alant fekvőket, mert feltámadás csak ott van, ahol sírok vannak! Ámen.

JENSEN: (*összetörtén*) A legnagyobb bűnt követte el, amit keresztény teológus elkövelhet! A pogány istenek nevében nyújtott megnyugvást valakinek, aki megtagadta a keresztény Istent!

OVERBECK: (*csendesesen*) Nézzen erre az emberre, Jensen! Igaza volt! A maga tudománya itt nem segíthetett. A tekintete már egy másik világ felé tájékozódik. Szellemét, mint az apály és dagály változása a tengerpartot, úgy borítja el a homály. Istentagadó? Az Isten az egyetlen, akihez nem ér fel a megtagadás, hiszen egyenesen azért jött Krisztusban erre a világra, hogy megtagadják őt. Nézzen rá, és fedezze fel az elviaszosodott arcú, szenvedő emberben, az Isten eme megtagadójában önnön ellentétét: a szenvedő Isten arcát! Évekkel korábban nem tehattünk mást, mint hogy elmeagyógyintézetbe szállítottuk. Most pedig nem tehattünk érte többet, mint azt, hogy saját istenei nevében levettük azt a terhet róla, ami már nyolc éve nyomja a vállát.

JENSEN: Feloldozta őt. A legszebb és legszörnyűbb feloldozással, ami embernek osztályrészül juthat. Reméljük, Förster asszonynak soha nem jut tudomására...

OVERBECK: És ha igen...?! Vajon mit tehet? Nem látja, Jensen? A tető beszakadt... Az álmok súlya az álmodót is maga alá temette. Ő saját istenei körében várja a feloldozást. Számunkra nem létező istenei könyörüljenek árva poklot megjárt lelkén!... Mi pedig saját istenünktől könyörögjünk a magunk feloldozásáért!

9. jelenet. Bázél, Jensen dolgozószobája, 1940

Ma már tudom, hogy Overbecknek igaza volt. Többet, mást nem tehattünk, mint amit tettünk. Ennek a gránitszínű, estebe hajló januári délutánnak minden története ez idáig kettőnk titka maradt. Overbeck elvitte magával a sírba, én most számot adtam róla. Nietzschével soha többé nem találkoztam. Méltóságának utolsó morzsáját, hogy a labirintus végső fordulójában egyedül maradjon sötét útítársával, sem gyermekkori barátságunk, sem szakmám jogán nem vehettem el tőle. Ezen a délutánon Overbeck egész későbbi életem legfontosabb igazságára tanított meg. Akiben az Istent szeretjük, akkor őrizhetjük meg örökre magunkénak, ha békével útjára engedjük. Akiben viszont önmagunkat, azt úgy veszítjük el, hogy örökre meg akarjuk tartani.

A démon győzött. Fölötte, fölöttünk. Nietzsche mítoszáat nem sikerült megfejtőnk. Ezzel viszont kitérült a kapu a legszörnyűbb és leggyilkosabb ösztönök diktálta hamis Nietzsche-mítoszok előtt. Igen, a kaput, melyen az arcukat folyton változtató démonok ebbe a világba besurrannak, szinte mindig a tehetetlen jószándék hagyja nyitva.

Néhány éve a német újságok címlapon közöltek egy képet Elisabeth – akkor már a nácik szemében „Európa első asszonya” – és a Führer találkozásáról a náci zarándokhelyé züllött Silberblick-villa előtt. A fotón a kancellár udvariasan, kicsit elfogódottan hajol előre a majd kilencvenesztendő, szorosan befűzött, megtestesedett öregasszony felé. Az hamisan mosolyogva nyújtja felé a kezét. Eltésztaodott arcáról már hiányzik az a határozott, kegyetlen vonás, amit mi rég-ről olyan jól ismertünk. Bizarr fénykép. Mintha az erdő mélyén lakó öregasszony igyekezne mézaskalács házába csalogatni az arra tévedt gyereket. Vagy egy kisfiú arcát magára öltő szörnyeteg érkezne, hogy gazdájával együtt bekebelezze a mézaskalács házat.

Ránk köszöntött az a világ, melynek már nincs szüksége arra, hogy higgyen a mítoszbeli démonokban. Most már igazi démonok alakítják körülöttünk a világot. Kapzsi, haszonleső, középszerű, szellem- és életgyilkos démonok, akik saját törpeségük dicséretét jól fizetett bérenceik útján fröcsögik szét a világba. Számúzik a legnemesebb mítoszt is, azért, hogy saját szörnyszüleményeiket való-ságként kényszeríthessék ránk. Az új mítoszadók sorsa Ixióné, akit Zeusz örökké forgó tüzes kerékre köttetett. Az új mítoszadók sorsa Nietzschéé.

Azt beszélük, élete utolsó két évében alig szólalt meg. Halálát őszintén meggyászoltam, de könnyet ejteni nem tudtam. Úgy tudom, Overbeck sem, akit a temetés időpontjáról is csak késve értesítettek. Akkor, 1900-ban, úgy éreztem, tíz év kegyetlen távollét után Nietzsche végre hazatalált az istenek általa szeretett világába, maga mögött hagyva egy olyan világ összes terhét, melyből számúzték őt és számúzték az isteneket. Azóta a januári délután óta azonban rendíthetlenebbül hiszem, hogy már csak a mítosz menthet meg minket. Mert a halan-

dók mind istenekre vagy az Istenre szorulnak. Minden kultúra, mely lemond a felsőbb hatalmak segítségéről, és minden bizalmát a rációba veti, előbb vagy utóbb pusztulásra van ítélve. A transzcendens létezésébe vetett hitünk hordozza ugyanis az egyetlen lehetőséget és reménységet arra, hogy a bennünk szunnyadó leggyilkosabb késztetéseket, szimbólumok formájában, és ne a valóságban, egymás ellenében éljük ki.

Ezért, ha fiatalabb lennék, bizonyára átkot mondanék minden olyan jelen és eljövendő világra, és egy olyan világnak minden percére, amely számúzi a mítoszt. A halála előtt azonban már elfogynak az ember átkai. Ilyenkor már csak kegyelmet kérhet... kegyelmet...

Vége